

RECENZII

Relația intelectualilor cu puterea în România comunistă [The Relationship Between Intellectuals and the Political Power in Communist Romania]

Mioara Anton, Bogdan Crețu, Daniel Șandru (coord.), *Cuvintele puterii. Literatură, intelectuali și ideologie în România comunistă*, Editura Institutul European, 2015, 332 p.

Cuvintele puterii. Literatură, intelectuali și ideologie în România comunistă, Mioara Anton, Bogdan Crețu, Daniel Șandru (coord.), Institutul European, Iași, 2015, 332 p.

Publicat în cadrul colecției „După 25 de ani. Comunismul în Europa de Est” organizată de Facultatea de Științe Politice și Administrative a Universității „Petre Andrei”, volumul *Cuvintele puterii*.

Literatură, intelectuali și ideologie în România comunistă reunește studii care analizează din perspectivă interdisciplinară relația dintre intelectuali, ideologie și literatură în perioada regimului comunist. Se regăsesc astfel trei dimensiuni: prima, cea *istorică* (care prezintă evoluția factorului ideologic în spațiul cultural și reacțiile mediilor intelectuale), a doua, cea a *teoriei și criticii literare* (care evidențiază maniera în care scriitorii au fost sau nu fascinați de „religia politică” a comunismului) și, ultima, cea a *științelor sociale și politice* (care își propune să traseze reperele conceptuale și empirice ale raporturilor pe care intelectualii le-au avut atât cu aparatul de partid, cât și cu cel ideologic).

Prima parte, intitulată *Drumul spre comunism: comandamente ideologice, politici culturale, disidențe*, cuprinde studii semnate de Mioara Anton (*Constrângeri și privilegii. Metamorfozele lumii literare în scrisorile către putere*), Cristian

Vasile (*Un traseu complicat: între înalta birocrație culturală și lumea literară. Două studii de caz – Ion Ianoși și Paul Cornea*), Cosmin Popa (*Către dictatura absurdului. Politica ideologică în anii de început ai regimului Ceaușescu*), Ionuț Bucuru (*Demiterea lui Eugen Barbu de la revista Luceafărul sau începutul marilor rivalități din literatura română*), Alina Pavelescu (*Instrumentalizarea politică a literaturii. Cazul romanului Delirul*) și Ana-Maria Cătănuș (*Scriitorii disidenți și regimul comunist din România în anii 1980*).

Studiul care deschide această primă secțiune intitulat *Constrângeri și privilegii. Metamorfozele lumii literare în scrisorile către putere* (Mioara Anton) analizează scrisorile adresate puterii de către intelectuali. Insistăm asupra acestui studiu, deoarece această categorie specială de documente dezvăluie motivele care au stat în spatele nevoii intelectualilor de a se adresa puterii: nemulțumiri, frustrări, nesiguranță, revoltă și supunere. Intelectualii au fost una dintre categoriile cele mai sensibile la schimbările intervenite în atitudinea puterii. Această corespondență indică alternanțele dintre dezghețul și înghețul ideologic, precum și modul în care intelectualii au receptat presiunea ideologică sau au încercat să se adapteze exigențelor impuse de regim (p. 32). Postura de arbitru pe care Nicolae Ceaușescu și-a asumat-o în relația cu intelectualii nu a ușurat condiția acestora, ci dimpotrivă i-a transformat în adevărați

servanți ai puterii. Amenințarea difuză a Securității, starea de tensiune și suspiciune, au limitat considerabil posibilitatea formării unei opoziții deschise și bine organizate.

Destinele unor birocrați de partid, precum Ion Ianoși și Paul Cornea, și reîntoarcerea lor în lumea culturală sunt analizate de Cristian Vasile care surprinde complexitatea tranziției lor de la Gheorghiu-Dej la Ceaușescu. Fundamentarea ideologică a regimului Ceaușescu și rolul atribuit intelectualilor, importanța scriitorilor ca artizani ai conștiințelor, conflictele din interiorul breslei literare (cazul revistei *Luceafărul*), disidențele și criticile la adresa puterii se regăsesc în celelalte capitole ale acestei prime secțiuni.

Cea de-a doua parte a volumului intitulată, *Scriitorii și puterea: conflictul dintre estetic și ideologic*, reunește cinci studii de caz semnate de Bogdan Crețu (*Un caz tragic: G. Călinescu*), Ioan Stanomir (*Despre posteritatea unui dramaturg comunist: Aurel Baranga*), Radu Vancu (*Cuvintele puterii și cuvintele poeziei. „Sonetul despre Unire” al lui Mircea Ivănescu*), Angelo Mitchievici (*Arhitectii utopiei: Eugen Barbu și Facerea lumii*) și Antonio Patraș (*Reabilitarea confesiunii. Exercițiile de luciditate ale lui Ion D. Sîrbu*). Proiectată din perspectiva teoriei și criticii literare, studiile reunite în acest capitol încearcă să descifreze felul în care scriitorii au înțeles să-și asume sau, dimpotrivă, să respingă comandamentele ideologice și propagandistice ale

partidului. Sunt analizate cazurile lui George Călinescu, Aurel Baranga, Mircea Ivănescu, Eugen Barbu și Ion D. Sârbu.

Angelo Mitchievici, prezintă în *Arhitecții utopiei: Eugen Barbu și Facerea lumii*, modul în care unul dintre cei mai reprezentativi scriitori postbelici și-a folosit opera pentru a fundamenta un fals istoric și a impune în conștiința publică mituri neîntemeiate. Angelo Mitchievici arată că, alături de *Șoseaua Nordului* (publicat în 1959), *Facerea lumii* „plombează aceste lacune considerabile care subliniau lipsa de legitimitate a partidului și rolul marginal, decorativ, pe care acesta l-a avut în momentele esențial-dramatice ale istoriei României (p. 203). Mitologia falsului a fost amplificată odată cu ecranizarea romanului ceea ce a sporit și mai mult impactul său la nivelul conștiinței publice.

Noi coduri de lectură sunt propuse pentru poezii Mircea Ivănescu și Ion D. Sârbu. În primul caz, sonetul despre unire semnat de Mircea Ivănescu deconstruiește o grilă ideologică și stilistică, Radu Vancu, arătând că indiferent de context, puterea reală aparține întotdeauna poeziei. Ion D. Sârbu, inițial animat de utopia comunistă, a devenit o victimă a comunismului real, iar literatura sa, după cum arată Antonio Patraș, tematizează coruperea utopiei prin transformarea sa în ideologie.

Ultima parte a volumului, intitulată *Intelctuali, discursul puterii și răul politic*, cuprinde patru studii semnate de Sorin Bocancea (*Primii*

muncitori intelectuali în presa comunistă din România), Zoltan Rostaș (*Reabilitarea sociologiei românești în anii șaizeci*), Mihai Dinu Gheorghiu (*Peer Review. O evaluare nu doar academică din anii 1980*) și Daniel Șandru (*Puterea cuvintelor: despre relația intelectualilor cu ideologia, de la comunism la postcomunism*). Doi sociologi (Zoltan Rostaș și Mihai Dinu Gheorghiu) și doi politologi (Sorin Bocancea și Daniel Șandru) conturează, prin contribuțiile lor, o imagine de ansamblu a raporturilor dintre intelectuali și ideologie. Zorii *omului nou* se prefigurează în paginile ziarului *Scânteia* încă din primii ani postbelici, când sunt propuse noi repere morale întruchipate de muncitorii intelectuali. Sorin Bocancea prezintă mecanismele propagandistice folosite pentru ilustrarea „minunatei lumi noi”. Sunt, astfel, evidențiate trei etape pe care partidul le-a parcurs pentru impune în spațiul public categoria muncitorilor intelectuali: epurarea, importarea modelelor sovietice și promovarea muncitorilor intelectuali autohtoni (p. 234). Astfel ia naștere generația proaspătă de muncitori intelectuali, cu origini sănătoase, accesibilă maselor populare. Primii reprezentanți au fost cei care fuseseră marginalizați de regimul anterior, precum Ion Călugăru, D. Corbea, Maria Banuș, etc. Cu timpul, li se vor adăuga scriitori precum Mihai Beniuc, Dan Deșliu, Nina Cassian etc.

Zoltan Rostaş își propune să descifreze destinul sociologiei în comunism, de la dispariția domeniului din programa universitară până la reabilitarea acesteia. În opinia lui Zoltan Rostaş, repunerea în drepturi a sociologiei trebuie văzută din perspectiva interesului particular al partidului față de acest domeniu. În opinia autorului, reabilitarea a fost mai degrabă un eșec, ilustrată prin numirea lui Miron Constantinescu în fruntea domeniului.

Interacțiunea dintre intelectuali și regim în perioada înghețului ideologic ceaușist este ilustrată prin studiul semnat de Mihai Dinu Gheorghiu. Pornind de la analiza „dosarului de la pașapoarte”, Mihai Dinu Gheorghiu propune o grilă de interpretare atât a relațiilor din lumea intelectual-

academică a Iașului, cât și a formelor de presiune exercitate de aparatul polițienesc al statului comunist. Ultimul studiu, care încheie volumul, semnat de Daniel Șandru, pornește de la ideea că poziționarea ideologică a intelectualilor rămâne o temă de actualitate. În opinia, idealismul intelectualilor i-a transformat pe aceștia în victime ale fantasmelor politice, indiferent de poziționarea lor la stânga sau la dreapta.

Volumul de față reprezintă un demers singular în spațiul academic românesc prin maniera interdisciplinară și prin deschiderea de noi perspective de înțelegere relației dintre intelectuali, ideologie și putere comunistă.

Mihaela STROE